

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 6. Fylke: Sør-Trøndelag.
 Tilleggsspørsmålnr. Herad: Brekken.
 Emne: Folkelige musikkinstrument.m.m. Bygdelag: Omkring Bursund.
 Oppskr. av: Lars Valseth, Gard: Gjeu, Feragen og Hitterdal.
 (adresse): Revollen. G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

A.

I. Fele.

Den kalles her fele - fela -
 fela - felan.

Den har vart kjent frå gammalt her på traktene. Det er ikke fritt for anna enn at instrumentet har vart sett på med ulike interesser. Ut i frå et religiøst syn ble den fordømt av pietetiske eller haugianske innstiltte. Som regel ble fela mytta til å spille danseslåtter på, og dette ført de "fromme" tungt for brystet. En veit eksempel på at da en gjev spellemann dødde, tok hans kvinnelige slektninger i huset og brente fela. Dette hendte så seint som i 1896. Andre anså fela for å vere det gjeveste instrumentet, og dette kan vere tilfelle enda den dag i dag. Her myttes den alminnelig til å spille danseslåtter på, for ingen driver

Kunstmusikken for tiden av stedets alminnelige befolkning.

Fela som nyttes her, er alminnelig flatfela. For det meste er de kjøpt på butikkene og er muligstyske fabrikkfeler.

Enkelte har også laga fela si sjøl. Medskriveren av dette (Frans Valseth - Hitterdal - Ravollen) har laga 4 stykker. Den første laga han i 12 årsalderen, men den har gått tapt. De 3 andre er til den dag i dag. (foto.)

De løse delene kalles:

Felbaggå = fela,
 stellpinne = lydpinnen inni fela
 grepbrett = brettet en finger på
 hasjen = halsen under grepbrettet.
 skruvan = skrueene til strengene
 hesten = strengestolen
 felkasse = kassen (etuiet) en legger
 fela i.

II. Gardingfela.

Den blir ikke nytta her. En veit av at ei kone vant ei slik på et lotteri, men hun solte den til andre kanter. Dette instrumentet har inga hög anseelse her hvor flatfela rår grunnen alene.

III. Nykkelharpe.

Dette instrumentet kjennes ikke.

IV. Harpe (vanlig.)

Ingen beretninger om at harpa har vart i bruk her.

V. Langeleik.

Den var i bruk her i eldre tider. En veit av slike instrument på Tjellvallen (først på åra 1800), men brutig har de gått tapt. I Bentgården, Feragen fins ennå oppbevart ett.

Om langeleiken ble spelt med beel, har en ikke fått noen greie på. Instrumentet er gammalt, men ingen har kunnet gi opplysninger om alderen på det, heller ikke om hord det er laga. Eieren Jørgen Larsen Feragen-Feragen, kunne kanskje ha noen skriftlige notater, for han har et famillemuseum på gården sin.

VI. Hummle.

Et instrument, iallfall under dette navnet, veit en ikke av.

VII. Talmodikon.

Dette instrumentet ble nytta av omgangs-skolelærerne i forrige århundre. En del interesserte på gårdene lærte kunsten, og de anskaffa seg en. Entelte laga den sjøl, mens

andre kunne få kjøpt Jalerikkarbeid-
de på butikkene. En del fins ennå
i distriktet, f. eks. i Pentgården-
terogen og på Valset. Strengene
som ble nytta, var tarmostrenger
(fers) dobbelt lengde D felestreng.
Om de laga strenger sjøl, veit en
ikke. Men det kunne vere mulig, sar-
lig i Pentgården hvor de nesten i
alt var sjølhjulpne.

Såvidt jeg kan erindre, har Salmo-
dikonen i Pentgården åpen under-
side.

VIII. Ropar.

En veit ikke av at ropar er nytta her.

IX. Lur.

Den ble helst nytta av gjeterne.
De sier disse hadde stor nytte av
luren fordi gråbeinen ble redd læ-
sen. Ellers nytta de den og blås-
te en "slätt" som signal til andre
gjeterne og folk ned i bygda. Sv
og til kunne en også høve en lur-
låt om kvelden blåst av en eller
annen etter endt arbeidsdag. En
spelte ved å sette tunga inn i
holet i munnskyttet og så med
tungespissen regulere lufttilførsel
og dermed lyden. Under spellinga
kunne en enten holde luren på

Skri opp eller ned eller også rett ut.
 Turen blir sjelden brukt nå, men
 de fins oppbevart. Turer med finger-
 hol Kjenner en ikke - heller ikke
 andre former enn den rette. Munn-
 skykket var fast.

Turene som ble nytta her, var
 laga av tre i to halvdelar. Over-
 sammenføyningene var lagt never-
 strimler, og utpå det heile var
 "linna" med fin og godt "reidd"
 ljosketag (teger.) Lengde ca. 80-100 cm.

X. Prillarhorn.

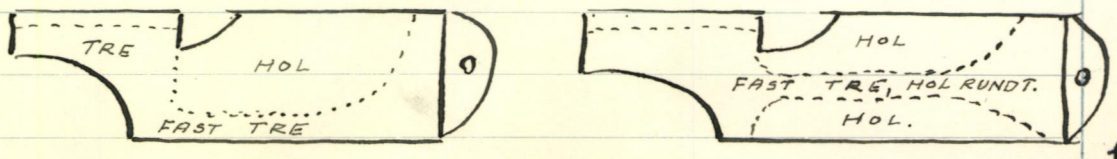
Dette Kjenner en ikke her.

XI. Vanlig fløyte.

Sto fløyter Kjennes bare de van-
 lige leketøysfløyter av blikk. De
 har et lydhol nær munnskykket
 og 6 hol til å fingre på.

XII. Teltfløyta.

Den har i lange tider vart kjent.
 Den kunne lages på forskjellige måter.
 Skulle en ha djup og kraftig tone,
 måtte lydholet vare noe stort.

Breet inni måtte da skjæres mest
 ten heilt ut. Skulle lyden være
 finere og lysere, var lydholet mind-
 re, og breet inni hadde innskåret
 et mindre hakk.

Halmfløyte er også kjent.

Pjotsleppipe (angellika sløke) har
 også vært brukt.

Navn som sjøfløyte og loerpipe
 kjennes ikke.

XIII Tukkepipe kjennes ikke.

XIV. Munnharpe.

Den har vært i bruk i eldre da-
 ger. Min bestefar, John F. Valseth,
 død (1905) var en mester til å
 spille munnharpe. Som barn såg
 jeg munnharpa hans (i nabogår-
 den), men om den fins nå, veit
 jeg ikke.

XV. Spikerfele.

Noe slikt instrument eller
 (navn) kjennes ikke.

XVI. Tromme.

Den har ikke vært nyttå til
 annen enn lektoy.

XVII. Noe rikt utvalg av musikk-

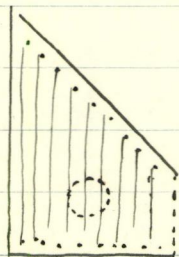
instrumenter har distriktet her
visstnok aldri hatt. Noaken
var nok at Roros Kollberverk var
en dårlig husfar som under-
ernarte sine barn. Det ble
knappt om mat, lite til spiker og
intet til musikkinstrumenter.

B.

Byinstrumenter.

No de såkalte byinstrumenter
er visstnok bare citer, gitar
mandolin og trekkspill som har
vart nytta her.

Citer. En type av den var tre-
kantet og hadde mange
strenger. Folk kalte instrumentet
citer, men det kunne kanskje være
ei slags harpe. (Etter hukommelsen

risses et bilde av den
her. (Hj forma var akku-
rat slik, kan ikke garan-
teres.) Noen få eksem-
plarer av disse fins
ennå f. eks. hos Johs.

Tolli, Hitterdal. (i Hojan.)

Gitar. De har og vart forholds-
vis få i bruk, helst etter år 1900.
De ble nytta til å akkompagnere
sang og felemusikk.

Andolin. Den hører de siste 20 åra til, og enda er her ytterst få i bruk.

Trekkspill. Inntil for omlag 30 år sia var trekkspillet ennå forholdsvis sjeldent, iallfall for de dyrere merkens vedkommende. Men her og der stong nok allerede sist i forrige århundre og seinere, ett og anna av de tyske enkeltbradede billige instrumenter. De ble nytta til dansemusikk. I de siste 10-15 åra er de dyrere 5 raders merker blitt tatt ganske mye i bruk, og det ser ut til at trekkspillmusikken aldeles skal fortrengje felemusikken. At trekkspillet såleis har vurnet slikt herreg, må først og fremst komme av den rikeligere tilgang på penger til distriktet i forhold til tidligere tider. Dessuten har vel folks smak og krav til musikken forandra seg. (Kan radioen ha noe med dette å gjøre?)

Positivet hadde en kjennskap til gjennom omvankende "spellemenn" — for det meste italienere. Denne kraftikk foregikk i forrige århundre og omkring hundreårsveiftet.

Et gammalt instrument ligger ennå hos H. M. Ewavoll, Ewavollen. Det

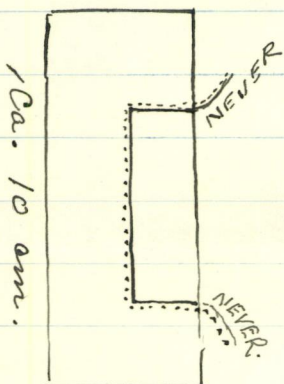
har opprinnelig tilhørt Kjøpmann
Engelinius, Roros.

9.

E.

Larveinstrumenter og andre,
primitive instruments.

Strå og never. Å holde strå
mot leppene og
blåse til det ble lyd, er ei gam-
mal "Kunst". Tom barn veit
jeg vi laga neverspill. Vi tok

Ca 3 cm.

en trebit som vi tok
ut av et rektangelfor-
ma hakk. Over hakket
spente vi lynn never,
og til slutt festa vi
denne med en tre-
kloss som passa til
hakket. Vi satte så
"instrumentet" mot

leppene og "spelte." Noe liknende
skjedde når en spelte på Kammer.

Triangel.

Har vært i bruk til dels
til å slå takt til dansemusikk.

— o —

Stemmespill og orgel. Stemmespillet var
alminnelig leketøy for barn, og som
regel barke disse å spille på det.

Tomme kunne bli reine mestere også.
Orglet var sjeldnere, men det kunne
slenge ett og annet. Det ble nytta

10.

til sang og koralmusikk, men
det har også forekommet til-
felle da det vært nytta til å
akkompagnere dansemusikk.

Revollen, 27. des. 1947.

Lars Valseth,

Revollen.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
adr. NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDØY

Vedlegg:

1. adresseliste ang. eiere av musikk-
instrument.

Sar-Troudelag
Brekken -

Hitterdal, den 2.aug 1948.

Norsk Folkemuseum,

Bygdøy.

Deres brev av 27.5.1948 og 26.7.1948 er mottatt. I anledning forespørsel om å få sendt "Gjetslekpipa" og "Neverspell" er dette blitt utsatt fordi jeg ville vente til råemnet til "Gjetslekpipa" (sløke) ble å finne.

Jeg har fått tak i et meget svakt eksemplar av planten og skåret opp til pipe. Denne vil trulig visne og tørke inn. Derfor sender jeg også ei av kvann om den kunne holde seg bedre. Fra leddknuten ble pipa med tynn kniv kløvd et stykke innover.

En klyper sammen i nærheten av leddknuten og blåser ut, men en kan også blåse inn uten å klype om leddknuten. En får da en grovere, dirrende lyd.

"Neverspellet" er det mest primitive av de primitive "blåseinstrumenter". Det var det første "munnspill" vi guttene hadde (omkr. 1907)

Det behøves ikke å sende det tilbake.

Arbødigst

Lars Valseth.

Lars Valseth,

Hitterdal.

Innlagt:

- 1 "neverspell"
- 1 "gjetslekpipa"

Min adresse før var Evavollen - .. Brekken.

67 1163

tilbakelever

1163